UDK 355.48(470:477)"2022/..."
Biblid 0543-3657, 76 (2025)
God. LXXVI, br. 1193, str. 7–28
Originalni naučni rad
Primljen: 27.01.2025.
Revidiran: 12.02.2025.
Prihvaćen: 28.02.2025.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2025.76.1193.1
CC BY-SA 4.0

Vladimir TRAPARA[1]

Šta Putin zapravo želi u Ukrajini?

SAŽETAK

Prelaz od Bajdenove ka Trampovoj administraciji u SAD otvorio je pitanje mogućeg skorog zaustavljanja Rusko-ukrajinskog rata. Autor polazi od stanovišta da je za mir u Ukrajini, pored iskrenosti u nameri Vašingtona i Kijeva, neophodno da i ruski predsednik Vladimir Putin pristane na njega, jer je on rat i pokrenuo. Do argumenta da je Putin odlučujući činilac u izbijanju ovog rata, u radu se dolazi nakon razmatranja niza dubljih i srednjih uzroka rusko-ukrajinskog sukoba. Da bi se došlo do odgovora na pitanje šta je potrebno da Putin pristane na mir, a da kasnije ne obnovi invaziju, analizira se šta on želi da postigne u Ukrajini, uz klasifikaciju ratnih ciljeva. Dolazi se do teze da je Putin napao Ukrajinu motivisan ambicijom ka istorijskoj veličini, te da se politika Rusije prema Ukrajini uopšte, a Putinova invazija posebno, mogu podvesti pod politiku prestiža u klasifikaciji Hansa Morgentaua. Autorov zaključak je da je mir u Ukrajini, koji bi bio prihvatljiv po nju i Zapad, moguć ukoliko se Putinu privremenim prepuštanjem zauzetih ukrajinskih teritorija pruži privid ličnog prestiža kome teži, uz odbranu ukrajinske nezavisnosti i dalje obuzdavanje Rusije.

Ključne reči: Vladimir Putin, Rusko-ukrajinski rat, Rusija, Ukrajina, politika prestiža.

[1] Viši naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, E-mail: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-9975-6446.

What Does Putin Really Want in Ukraine?

SUMMARY

The transfer of power from the Biden to Trump administration in the United States opened the issue of a possible ending of the Russo-Ukrainian War. The author presents his standpoint by explaining that, apart from the sincere intentions of Washington and Kyiv, for peace in Ukraine to come into being, it is necessary that Russian President Vladimir Putin accepts it because he was the one who started the war. In the paper, the argument that Putin is a decisive factor in the outbreak of this war is derived from the consideration of an array of deeper and intermediate causes of the Russia-Ukraine conflict. To answer the question of what is necessary for Putin's acceptance of peace, without him restarting the invasion later, we analysed what he wants to achieve in Ukraine, alongside the classification of his war goals. The climax of the analysis is the notion that Putin was motivated to attack Ukraine by an ambition towards historical greatness. Russia's policy towards Ukraine, in general, and Putin's invasion, in particular, could be subsumed under a policy of prestige in Hans Morgenthau's classification. The author concludes that peace, acceptable for Ukraine and the West, is possible only if Putin is allowed to hold occupied territories temporarily to gain the delusion of the individual prestige he craves. At the same time, Russia needs to be further contained, and Ukraine's independence must be protected.

Keywords: Vladimir Putin, the Russo-Ukrainian War, Russia, Ukraine, policy of prestige.

Uvod

Izborom Donalda Trampa (Donald J. Trump) za predsednika SAD u novembru 2024. naprasno se počelo govoriti o zaustavljanju Rusko-ukrajinskog rata, za koji se već dugo unazad činilo da mu se ne nazire kraj. Trampovom, u toku predizborne kampanje više puta ponovljenom, insistiranju da se rat mora prekinuti kako bi se zaustavilo stradanje ljudi u Ukrajini i izbegla opasnost od eskalacije ka direktnom (nuklearnom) sukobu Rusije i Zapada, ukrajinski predsednik Volodimir Zelenski odazvao se već u čestitki povodom izborne pobede, očekivanjem da Tramp doprinese postizanju „mira kroz snagu".[2] U periodu koji je sledio, ukrajinska strana pokazaće spremnost na kompromisno primirje, koje bi podrazumevalo

[2] Martin Fornusek, "Zelensky congratulates Trump on US election victory", *The Kyiv Independent*, November 6, 2024, https://kyivindependent.com/zelensky-congratulates/. Jedan od primera Trampovog zalaganja za zaustavljanje rata je i nastup u TV debati protiv Kamale Haris: Riley Hoffman, "READ: Harris-Trump presidential debate transcript", *ABC News*, September 11, 2024, https://abcnews.go.com/Politics/harris-trump-presidential-debate-transcript/story?id=113560542.

privremeno mirenje s ruskom kontrolom nad okupiranim teritorijama (dok se ne steknu uslovi za njihov povratak „diplomatskim" putem), u zamenu za čvrste bezbednosne garancije za ostatak Ukrajine (uključujući članstvo u NATO kao najpoželjnije).[3] I ruski predsednik Vladimir Putin u više navrata izrazio je spremnost da razgovara sa Trampom o miru u Ukrajini.[4] Imajući u vidu da snaga ukrajinskog otpora ruskoj invaziji u značajnoj meri zavisi od američke vojne pomoći, razumljiva je spremnost Kijeva na ustupke u situaciji kada se u Belu kuću useljava predsednik koji, za razliku od svog prethodnika Džozefa Bajdena (Joseph R. Biden) i njegove potpredsednice i Trampove protivkandidatkinje Kamale Haris (Kamala Harris), ne pokazuje entuzijazam za podršku Ukrajini unedogled u ratu iznurivanja protiv Rusije. Ključno pitanje, međutim, nije hoće li Trampova administracija uspeti da nagovori Zelenskog da prihvati kompromis radi zaustavljanja neprijateljstava. Glavna dilema tiče se toga hoće li Putin, u situaciji kada ruska vojska ima inicijativu duž cele linije fronta, pristati na mir koji će biti zadovoljavajući za Ukrajinu i politički Zapad predvođen Sjedinjenim Državama, odnosno hoće li, ukoliko takav mir bude postignut, na duži rok poštovati ispregovarano rešenje i uzdržati se od obnavljanja invazije? Da bismo na to pitanje odgovorili, neophodno je da znamo šta Putin ratom koji je pokrenuo pre skoro tri godine želi da postigne u Ukrajini.

Ovo pitanje polazi od prethodne pretpostavke da je ovaj i ovakav Rusko-ukrajinski rat, otpočeo februara 2022, rezultat Putinovog ličnog izbora i odluke, te da su motivi za pokretanje rata i ciljevi u njemu lično njegovi. U poglavlju koje sledi nakon uvodnog, razdvojićemo aktuelni Rusko-ukrajinski rat od šireg i dugotrajnijeg rusko-ukrajinskog sukoba, te neposredni činilac koji je doprineo ratu od njegovih dubljih i srednjih uzroka. Naglasak će biti na argumentaciji u prilog tezi da je upravo predsednik Putin taj neposredni činilac. U trećem poglavlju bavimo se analizom Putinovih ratnih ciljeva. Formulaciju iz naslova rada – „u Ukrajini", umesto „od Ukrajine" – namerno smo odabrali kako bismo ukazali na to da je Putin u toku rata prednost dao samopomoći u odnosu na iznudu kao obliku ostvarivanja ciljeva upotrebom sile. Uz to, biće značajno razmotriti razliku između stvarnih i proklamovanih ciljeva, te trenutnih u odnosu na izvorne i dugoročne ciljeve, kao i ciljeva koje Putin ima prema Ukrajini u odnosu na one koje ima prema političkom Zapadu. Obrazlaganje ključne teze rada, da su Putinova invazija Ukrajine i njeni ciljevi

[3] Videti: "Zelensky suggests 'hot phase' of Ukraine war could end in return for NATO membership if offered – even if seized land isn't returned immediately", *Sky News*, November 29, 2024, https://news.sky.com/story/zelenskyy-suggests-hes-prepared-to-end-ukraine-war-in-return-for-nato-membership-even-if-russia-doesnt-immediately-return-seized-land-13263085.

[4] Između ostalog u toku svoje velike godišnje konferencije za medije: Vladimir Soldatkin and Andrew Osborn, "Putin says Russia is ready to compromise with Trump on Ukraine war", *Reuters*, December 19, 2024, https://www.reuters.com/world/europe/putin-says-russia-is-getting-closer-achieving-primary-goals-ukraine-2024-12-19/.

deo tzv. *politike prestiža*, kao trećeg oblika borbe za moć u međunarodnoj politici (uz *status quo* i *imperijalističku* politiku) kod klasičnog realiste Hansa Morgentaua (Hans J. Morgenthau), predmet je četvrtog poglavlja. Tu ćemo se pozvati i na slične koncepte – *časti* kod Andreja Cigankova (Andrei P. Tsygankov) i *legitimiteta/priznanja* kod Sergeja Radčenka (Sergey Radchenko) – autora koji su ustanovili da je ova vrsta politike bila svojstvena i ranijim ruskim/sovjetskim liderima. U zaključnom delu rada bavimo se time kako bi Tramp i Zelenski trebalo da postupe ukoliko zaista žele kompromisan, a s njihove tačke gledišta pravedan i stabilan mir s Rusijom, s obzirom na naše nalaze o tome šta Putin zapravo želi u Ukrajini.

Putinov rat

Rusko-ukrajinski rat, otpočeo punom konvencionalnom invazijom Ukrajine od strane Rusije iz tri pravca 24. februara 2022, predstavlja trenutnu i, kako izgleda, kulminatornu etapu šireg i dugotrajnijeg rusko-ukrajinskog sukoba. Za ovaj sukob može se reći da istorijski počinje u drugoj polovini 17. veka, s pojavom prvih razmimoilaženja Moskve i dnjeparskih kozaka oko tumačenja Perejaslavskog ugovora iz 1654. kojim su se kozaci stavili pod komandu Moskve u ratu protiv Poljsko-litvanskog komonvelta. Rusija i Ukrajina su pre toga najpre bile nediferencirane u okviru srednjovekovne Kijevske Rus kao preteče obeju, dok ovu nisu 1240. uništili Mongoli, da bi se zatim u toku vekova koji su sledili ukrajinske zemlje našle pod Litvanijom i Poljskom, dok je ruske postepeno oko sebe ujedinila, a zatim pretvorila u imperiju, Moskovska Velika kneževina. Tek od osamostaljenja kozačkog Hetmanata i njegovog stupanja u odnos sa moskovskim carem može se govoriti o odnosima preteča Rusije i Ukrajine kao odvojenih i nezavisnih političkih entiteta, te o prvoj oružanoj pobuni dela kozaka protiv Moskve kao o prvom rusko-ukrajinskom oružanom sukobu.[5] Serija novih pobuna u nastavku XVII i u toku XVIII veka rezultiraće potpunim ukidanjem Hetmanata od strane carice Katarine Velike i njegovim utapanjem u Rusku imperiju, ali će svest o ukrajinskoj posebnosti opstati kroz XIX vek i, nakon Prvog svetskog rata i ruskih revolucija, ovaplotiti se u prvoj modernoj ukrajinskoj državi – Ukrajinskoj narodnoj republici. Njeno postojanje biće kratkog daha, jer će porazom u ratu protiv boljševika biti zamenjena Ukrajinskom sovjetskom republikom, koja će 1922. ući u sastav Sovjetskog Saveza kao transformisane Ruske imperije, da bi sedam decenija kasnije, u granicama koje bude stekla zaključno sa prisajedinjenjem Krima 1954, iz njega izašla kao savremena nezavisna Ukrajina. Od 1991. naovamo rusko-ukrajinski odnosi postaju odnosi dveju savremenih, nezavisnih i međunarodno priznatih država, ali opstaju/obnavljaju se i njihove političke

[5] Vladimir Trapara, *Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2023, 69, 71.

nesuglasice, koje eskaliraju novim oružanim sukobima – najpre ruskom aneksijom Krima i podrškom Moskve donbaskim pobunjenicima 2014, a zatim i pomenutim Rusko-ukrajinskim ratom 2022.

Zajednička suština svih etapa rusko-ukrajinskog sukoba jeste, s jedne strane, nastojanje Rusije (Moskve i Sankt Peterburga, te Ruske imperije, Sovjetskog Saveza i Ruske Federacije) da uspostavi/održi kontrolu nad Ukrajinom u svim njenim istorijskim inkarnacijama i, s druge, Ukrajinaca da se izbore za svoju političku autonomiju/nezavisnost, ali i poseban nacionalni identitet. Prema Serhiju Plohom, „aktuelni sukob je staromodni imperijalni rat koji vode ruske elite koje vide sebe kao naslednike i nastavljače ekspanzionističkih tradicija Ruske imperije i Sovjetskog Saveza kao velikih sila. Sa ukrajinske strane, to je ponajpre i ponajviše rat za nezavisnost, očajnički pokušaj nove nacije koja je nastala na ruševinama Sovjetskog Saveza da odbrani pravo na postojanje".[6] Ili, kako kaže Hal Brands, „ovaj rat je samo nova faza dugotrajnije borbe između Ukrajine i serije ruskih imperija – carističke, komunističke ili putinističke – koje su nastojale da njome dominiraju".[7] Ni ruska posthladnoratovska elita se, dakle, nije pomirila sa sopstvenim nacionalnim identitetom koji bi bio sveden na teritoriju Ruske Federacije, već je, kao i u ranijim epohama, težila „opšteruskom", odnosno rusko-belorusko-ukrajinskom jedinstvu u nekom obliku.[8] Ovo se ujedno može smatrati i dubljim uzrokom Rusko-ukrajinskog rata, ali je on nedovoljan da objasni ne samo njegov karakter i tajming izbijanja, već ni savremenu fazu zaoštravanja sukoba koja je ka njemu eskalirala.[9]

Za ovo poslednje neophodno je uočiti nekoliko srednjih uzroka koji se javljaju u posthladnoratovskim rusko-ukrajinskim odnosima, a autori koji se ovim sukobom bave razlikuju se u pogledu toga koji od njih favorizuju. Tu je najpre sistemski činilac posthladnoratovske asimetrije moći – kako između Rusije i Ukrajine, tako i SAD/Zapada i Rusije – u kojoj jači akter

---

[6] Serhii Plokhy, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*, W. W. Allen Lane, 2023, xxi.

[7] Hal Brands, "The Ukraine War and Global Order", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 3.

[8] O posthladnoratovskom imperijalnom identitetu Rusije i njenoj nespremnosti da Ukrajini prizna nacionalnu posebnost, videti: Taras Kuzio, *Russian Nationalism and the Russo-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality*, Routledge, London and New York, 2022; Eleanor Knott, "Existential Nationalism: Russia's War against Ukraine", *Nations and Nationalism*, Vol. 29, 2023, 45–52.

[9] Strateški i istorijsko-civilizacijski značaj Ukrajine za Rusiju, koja motiviše svaku vlast u Moskvi da teži nekom obliku kontrole nad Ukrajinom, kao dublji uzrok sukoba pominju: Elias Gotz and Per Ekman, "Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences", *Problems of Post-Communism*, Vol. 71, No. 3, 2024, 197–199. Navedeni autori pri objašnjenju Rusko-ukrajinskog rata koriste multikauzalnu analizu preuzetu od Džozefa Naja (Joseph S. Nye), koja deli uzroke sukoba na dublje, srednje i neposredne, a koju i mi ovde favorizujemo. Videti: Joseph S. Nye, *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman, New York, 2003 (fourth edition), 74.

dobija mogućnost, ali i podsticaj da teži potčinjavanju slabijeg.[10] Pojedini autori koji primenjuju sistemski pristup ističu kako su za savremeni rusko-ukrajinski sukob odgovorni SAD i Zapad. Džon Miršajmer (John J. Mearsheimer) npr. nema dilemu da je Vašington svojom politikom širenja sfere uticaja na istok i nastojanjem da uvuče Ukrajinu u nju (posebno nakon Bukureškog samita NATO 2008) ugrozio bezbednost Rusije kao velike sile i prinudio je da, kako 2014. tako i 2022, posegne za oružjem prema Ukrajini da bi se odbranila.[11] Po našem mišljenju, američka posthladnoratovska strategija liberalne hegemonije, koja ima za cilj potčinjavanje Vašingtonu preostalih nezavisnih centara moći u svetu, uključujući i Rusiju, te je u njenoj funkciji i pomenuto širenje američke sfere uticaja u Evropi na istok, delom zaista objašnjava zaoštravanje rusko-ukrajinskih nesuglasica do prve ukrajinske krize i rata (2013–2015), ali i ne i rat 2022.[12]

Među nekoliko činilaca sa jediničnog (državnog) nivoa koje autori posmatraju kao uzroke rusko-ukrajinskog sukoba, nalazi se identitetska podeljenost Ukrajine. Pišući o prvoj ukrajinskoj krizi 2014, Ričard Sakva (Richard Sakwa) razlikuje krizu unutar same Ukrajine (*Ukrainian crisis*) od šire evropske krize oko Ukrajine (*Ukraine crisis*). Dok se u pogledu druge

[10] O ovoj dvostrukoj asimetriji moći kao sistemskom uzroku obnavljanja i zaoštravanja rusko-ukrajinskog sukoba nakon Hladnog rata, videti: Vladimir Trapara, „Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije", op. cit., 207, 283–284. O samo rusko-ukrajinskoj asimetriji pak, koja je od 90-ih naovamo porasla zahvaljujući ekonomskom i vojnom jačanju Rusije, a stagnaciji Ukrajine, kao uzroku rata: Michael McFaul and Robert Person, "Why Putin Invaded Ukraine", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 35–39. Razmatranje sistemskih činilaca deo je razlikovanja uzroka sukoba prema nivou analize na sistemske (*systemic level* – nivo međunarodnog sistema), jedinične (*unit level* – nivo države kao jedinice sistema) i pojedinačne (*individual level* – nivo pojedinca kao političkog odlučioca), koji je svojevremeno razvio Kenet Volc (Kenneth N. Waltz), a takođe preuzima Naj. Videti: Joseph S. Nye, "Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History", op. cit., 34–36.

[11] Videti: John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, September-October 2014, 1–12; John J. Mearsheimer, "The Causes and Consequences of the Ukraine War", *Horizons*, No. 21, 2022, 12–27. „Neutralniji" od Miršajmera je Pol D'Anijeri (Paul D'Anieri), prema kome je *bezbednosna dilema* sistemski činilac koji je prouzrokovao sukob SAD i Rusije oko Ukrajine. Paul D'Anieri, *Ukraine and Russia: From Civilized Divorce to Uncivil War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019, 8.

[12] Videti: Vladimir Trapara, „Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije", op. cit., 181–182, 284, 287. Da je perspektiva članstva Ukrajine u NATO predstavljala uzrok rata odlučno pobijaju i Mekfol (Michael McFaul) i Person (Robert Person) nizom argumenata, počev od onog da širenje NATO nije oduvek bilo izvor trvenja između Putina i Ukrajine/Zapada, preko onog da je okupacija delova teritorije 2014. već onemogućavala članstvo Ukrajine u NATO, dotle da se u godinu dana pred invaziju (suprotno onome što Miršajmer tvrdi) ništa suštinski u odnosima Ukrajine i NATO nije promenilo što bi opravdalo invaziju. Michael McFaul, Robert Person, "What Putin Fears Most", *Horizons*, No. 21, 2022, 28–38; Michael McFaul and Robert Person, "Why Putin Invaded Ukraine", op. cit., 47–50.

pridružuje Miršajmeru u svaljivanju krivice na Zapad, u pogledu prve odgovornim smatra ukrajinske nacionaliste, pripadnike „monističke" vizije ukrajinstva, koji smatraju da Ukrajina mora da bude zasnovana isključivo na ukrajinskom jeziku i etnosu, kao i politički i kulturno odvojena od Rusije, nasuprot „pluralističkoj" viziji, koja ukrajinski i ruski nacionalni identitet ne vidi kao isključive, niti nastoji da Ukrajinu politički odvoji od Rusije.[13] Goc (Elias Gotz) i Ekman (Per Ekman) kao srednji uzrok Rusko-ukrajinskog rata ističu opadanje uticaja proruskih aktera unutar Ukrajine, koje je navelo Putina da traži asertivnije načine za zadržavanje Ukrajine u ruskoj orbiti.[14] Iako podela na „moniste" i „pluraliste" unutar Ukrajine doprinosi objašnjenju prve ukrajinske krize, a jačanje prvih u odnosu na druge nakon nje se može videti kao uzrok njenog potencijalnog obnavljanja i eskalacije, smatramo da to i dalje nije dovoljno da bi se objasnili tajming i karakter rata 2022.[15]

Drugi argument sa jediničnog nivoa analize koji se često poteže kao izvor najnovije faze rusko-ukrajinskog sukoba jeste inkompatibilnost ruskog i ukrajinskog političkog sistema, odnosno strah autokrate Putina od primera koji bi uspeh demokratije u Ukrajini dao Rusiji. Za Mekfola i Persona ovo je ključni Putinov motiv za političke i ekonomske pritiske, a zatim i oružani napad na Ukrajinu.[16] Oni, međutim, priznaju da sukob demokratije i autokratije nije jedini činilac koji je podstakao invaziju, a da pogotovo ne objašnjava njen tačan tajming. Stoga se upuštaju u detaljnu analizu samog Putina kao pojedinačnog činioca, navodeći zatim i nekoliko argumenata zašto se invazija dogodila baš februara 2022, od kojih svi imaju veze sa samim Putinom i potvrđuju da su izbor i tajming bili samo njegovi (u pitanju su: izolacija od tačnih informacija za vreme Kovida, dovođenje u zabludu od strane obaveštajne zajednice, želja da pred predsedničke izbore 2024. uveća popularnost, sudski proces protiv Viktora Medvedčuka – „Putinovog čoveka" u Ukrajini, poraz Trampa od Bajdena na izborima 2020, opažena slabost SAD zbog povlačenja iz Avganistana).[17] Za ovu dvojicu autora postoji direktna veza između autokratizacije u Rusiji u pravcu učvršćivanja personalističke diktature kao državnog, i samog Putina kao pojedinačnog činioca, jer je upravo ovaj tip autokratije dao Putinu veću ličnu ulogu u započinjanju rata, ali ga i izolovao od stvarnosti prilikom procene da je vreme da ga pokrene (usled netačnih informacija koje je dobijao od lojalista).[18]

---

[13] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, I. B. Taurus, 2014 (e-book), 29–50.

[14] Elias Gotz and Per Ekman, "Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences", op. cit., 197–198.

[15] Videti: Vladimir Trapara, „Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije", op. cit., 285–286.

[16] Michael McFaul, Robert Person, "What Putin Fears Most", op. cit., 32–37; Michael McFaul and Robert Person, "Why Putin Invaded Ukraine", op. cit., 39–41.

[17] Ibid., 42–47.

[18] Ibid., 40–41. Videti i: Georgy Egorov and Konstantin Sonin, "Why Did Putin Invade Ukraine? A Theory of Degenerate Autocracy", NBER Working Paper No. 31187, 2023.

Pridružili bismo se argumentu da, iako ima ulogu u ranijem razvoju krize, sukob ukrajinske demokratije i ruske autokratije ne nudi odgovor na pitanje zašto se puna ruska invazija Ukrajine dogodila 2022, osim u meri u kojoj autokratizacija u Rusiji objašnjava ulogu Putina kao pokretača rata. No, pre konačnog opredeljivanja za tezu o ruskom predsedniku kao pojedinačnom i neposrednom činiocu čiji je aktuelni rat bio izbor, a ne imperativ pod uticajem nekih drugih činilaca, ostaje da se osvrnemo na još jedan srednji uzrok za državnog nivoa analize. U pitanju je jačanje *civilizacionističke* spoljnopolitičke škole mišljenja u Rusiji od Putinovog povratka na mesto predsednika 2012. naovamo. O *civilizacionizmu* kao jednoj od tri škole mišljenja u savremenoj ruskoj spoljnoj politici (uz *zapadnjaštvo* i *državništvo*) govori Andrej Cigankov. Civilizacionizam posmatra Rusiju kao posebnu civilizaciju, vrednosno nepomirljivo različitu i superiornu u odnosu na Zapad.[19] Ukrajina ne samo što u ovom pogledu na svet predstavlja neodvojivi deo ruske civilizacije (njena pripadnost ruskoj sferi uticaja nije upitna ni za pripadnike drugih škola mišljenja), već je puna kontrola nad njom neophodna Rusiji kao odskočna daska za ofanzivu protiv vrednosno „dekadentnog" evropskog Zapada radi njegovog ideološkog preobraćenja i integracije u širi evroazijski prostor sa centrom u Moskvi.[20] Tako, međutim, razmišlja samo struja koja se može nazvati *imperijalnim civilizacionizmom*, dok se druga, defanzivno orijentisana struja *civilizacionizma tvrđave*, miri s Ukrajinom kao tampon državom koja bi razdvojila Rusiju od Zapada.[21] Čak ni jačanje imperijalnog civilizacionizma ne može da objasni punu invaziju Ukrajine u trenutku u kome se desila, jer je ona kompromitovala i udaljila ovu struju od većine njenih zapadnih ideoloških saveznika – desničarskih populista širom Evrope.[22]

Iako spektar navedenih dubljih i srednjih uzroka, dakle, može da objasni širi i dugotrajniji rusko-ukrajinski sukob, uključujući i njegovu najnoviju posthladnoratovsku fazu koja je eskalirala krizom 2014, pa čak i potencijal za dalju eskalaciju ka nekom obnovljenom, ali ograničenom sukobu u regionu Donbasa, nijedan od tih činilaca ne objašnjava zašto se februara 2022. dogodila puna ruska invazija Ukrajine, a za neke se čak može reći da deluju i suprotno.

---

[19] Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, Rowman and Littlefield Publishers, Inc, Plimouth, 2010, 7.

[20] Videti: Serhii Plokhy, *Lost Kingdom: A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*, Penguin Books, 2017 (e-book), 304–311. Taras Kuzio smatra da je Putin još 2005–2008. prigrlio „civilizacionistički nacionalizam", a da će 2011. to učiniti i s idejom „okupljanja ruskih zemalja". Taras Kuzio, *Russian Nationalism and the Russo-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality*, op. cit., 3.

[21] Ovako razmišlja glavni predstavnik civilizacionizma tvrđave, Boris Mežujev. Videti: Boris V. Mezhuev, "Civilizational Indifference: Can Russia Keep Up Cultural Distancing in Relations with Europe?", *Russia in Global Affairs*, Vol. 20, No. 4, 2022, 10–27.

[22] Videti: Vladimir Trapara, "Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije", op. cit., 286–287.

To nas ostavlja nasamo sa Vladimirom Putinom kao političkim odlučiocem koji je samostalno izabrao da pokrene Rusko-ukrajinski rat, delujući sa pozicije nespornog autokrate koji to može, ali i – što će pokazati već rana faza rata – neadekvatne procene da je vreme za takav rat sazrelo, te bi on mogao da bude brz i lak. Ali, šta je Putin tačno želeo da postigne ovakvim ratom? I, šta će se dogoditi s njegovim ciljevima nakon što bude ustanovio da mu je prvobitna procena bila pogrešna? Ovo je tema narednog poglavlja.

Putinovi ciljevi

Sve i da smo ustanovili da je neki od sistemskih i jediničnih činilaca pobrojanih u prethodnom poglavlju bio odlučujući u izbijanju Rusko-ukrajinskog rata, on svejedno ne bi delovao direktno, već uticajem na Putinovo političko odlučivanje. Po našem mišljenju, svi ti činioci jesu u nekoj meri imali taj uticaj, ali uz jednu specifičnost svojstvenu lično Putinu (mada, videćemo u sledećem poglavlju, suštinski ne tako različitu u odnosu na neke ranije ruske i sovjetske lidere). U pitanju je, naime, Putinova fascinacija istorijom i težnja da u njoj ostane upamćen kao jedan od najvećih ruskih lidera.[23] Stručnjacima za Putina taj detalj je bio dobro poznat još u ranijoj fazi njegove vladavine, pa su ga tako Hilova (Fiona Hill) i Gedi (Clifford G. Gaddy) u svojoj studiji nazvali „istorijskim čovekom".[24] Nakon izbijanja prve ukrajinske krize, a naročito rata 2022, Putinovu strast prema ruskoj istoriji niz autora će izdvajati kao nepresušni izvor njegove ideje da Ukrajinu politički potčini Rusiji.[25] Sam Putin nudi dovoljno osnova za ovakav

[23] Argument da je Putin napao Ukrajinu jer je želeo da ga istorija zapamti, pa makar i kao „negativca", već smo izneli ovde: Vladimir Trapara, „Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije", op. cit., 273, 288.

[24] Fiona Hill and Clifford G. Gaddy, *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, Brookings Institution, Washington D.C., 2013, 63–77.

[25] Prema Tarasu Kuziju, „Rusija je napala Ukrajinu jer Putin poseduje dugoročnu opsesiju Ukrajinom kao maloruskim delom pan-ruske nacije, zajedno s Velikorusima i Belorusima", a savremena Ukrajina za Putina je zapravo „američka marionetska država koja sprečava Maloruse da ispune svoju sudbinu ujedinjenja s Rusima". Taras Kuzio, "Why Russia Invaded Ukraine", *Horizons*, No. 21, 2022, 40–41. Ovaj autor stoga tvrdi da je Putinov cilj da uđe u istoriju kao „okupljač ruskih zemalja". Ibid., 44. Prema jednom drugom autoru, Putina je u punu invaziju Ukrajine, koja se time razlikuje od njegovih ranijih ograničenih i stoga uspešnih vojnih intervencija, povelo „uzvišeno osećanje istorijske misije". Dominic Tierney, "How Putin Tore Up His Playbook for Victory", *The Washington Quarterly*, Vol. 46, No. 3, 2023, 196. Dok su Hilova i Gedi u svoje vreme isticali uticaj koji su na Putina vršile realpolitičke figure iz moderne istorije Rusije koje su se odlikovale umerenošću u spoljnoj politici, poput Gorčakova i Stolipina, očigledno uvećanje njegove ambicije doneće zapažanja o ugledanju na ruske careve kojima je zajedničko to što su proširivali teritoriju imperije (poput Petra Velikog, Katarine Velike ili Aleksandra I i II), ali i sovjetskog lidera Staljina. Videti: Serhii Plokhy, "The Russo-Ukrainian War: The Return of History", op. cit., 135–136; Mikhail Zygar, *War and Punishment: Putin, Zelensky, and the Path to Russia's Invasion of Ukraine*, Scribner, New York, 2023 (e-book), 99–100, 212; Elias Gotz and Per Ekman, "Russia's

argument. Na primer, u intervjuu američkom novinaru Takeru Karlsonu (Tucker Carlson) sa početka 2024, na pitanje zašto je napao Ukrajinu, Putin je odgovorio polučasovnim „predavanjem" o rusko-ukrajinskoj istoriji.[26] Ovo će postati predmet sprdnje na internetu, ali Putinov monolog zapravo je bio najpreciznji odgovor na voditeljevo pitanje. U njemu je ruski predsednik u suštini ponovio argumentaciju iznetu u jednoj svojoj istorijskoj „analizi" objavljenoj nekoliko meseci pre invazije, koju mnogi od autora koji se bave ovim pitanjem navodi kao njenu najavu, a za nas je bitna jer otkriva hijerarhiju Putinovih ratnih ciljeva.

U pitanju je autorski članak iz jula 2021, pod naslovom „O istorijskom jedinstvu Rusa i Ukrajinaca". U njemu je Putin „prošao" kroz čitavu istoriju od srednjovekovne Rus naovamo, kako bi „dokazao" da su Rusi i Ukrajinci jedan narod, te da su svi ukrajinski lideri koji su u bilo kojoj epohi težili separatnom nacionalnom identitetu i/ili državnoj nezavisnosti izdajnici rusko-ukrajinskog zajedništva i marionete stranih sila koje bi da od Ukrajine naprave „anti-Rusiju". Posebnu krivicu za nastanak nezavisne Ukrajine i Ukrajinaca kao odvojene nacije od ruske Putin svaljuje na komuniste, smatrajući da je „savremena Ukrajina... u potpunosti dete sovjetske epohe". Ključni delovi članka koji bi trebalo da nas zanimaju su sledeći: „Naravno, deo jednog naroda u toku svog razvoja... može da stekne svest o sebi kao posebnoj naciji. Kako se prema tome postaviti? Odgovor može biti samo jedan: s uvažavanjem! Hoćete da izgradite sopstvenu državu? Izvolite! Ali, pod kojim uslovima?... Republike – osnivači Saveza, nakon što su same anulirale Ugovor iz 1922. godine, dužne su da se vrate u granice u kojima su ušle u sastav Saveza. Svi ostali teritorijalni dobici su predmet razmatranja i pregovora... Drugim rečima – iznesite ono sa čime ste ušli... Ruska Federacija je priznala novu geopolitičku realnost. I ne samo priznala, već učinila mnogo kako bi se Ukrajina održala kao nezavisna država... Nikada nećemo dozvoliti

War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences", op. cit., 194; Dominic Tierney, "How Putin Tore Up His Playbook for Victory", op. cit., 193. Smatra se da je Putin u izolaciji za vreme pandemije kovida posebno intenzivirao proučavanje istorije, što će se odraziti i na njegovo političko odlučivanje. Videti: Serhii Plokhy, "The Russo-Ukrainian War: The Return of History", op. cit., 136, 148–149; Mikhail Zygar, "War and Punishment: Putin, Zelensky, and the Path to Russia's Invasion of Ukraine", op. cit., 319–320; Elias "Gotz and Per Ekman, "Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences", op. cit., 194. Nakon otpočinjanja invazije Ukrajine, ni sam Putin nije se libio da sebe uporedi sa znamenitim prethodnicima. Tako je na 350-godišnjicu rođenja Petra Velikog juna 2022. hvalio Petrova osvajanja na račun Švedske u ratu koji je trajao 21 godinu, u to vreme nepriznata od strane evropskih zemalja, nazivajući ih „vraćanjem" ruskih teritorija – što je trebalo da opravda i prolongiranje Putinove „specijalne vojne operacije" protiv Ukrajine radi „vraćanja" teritorija, bez obzira hoće li to neko na Zapadu priznati. Serhii Plokhy, "The Russo-Ukrainian War: The Return of History", op. cit., 214–216.

[26] Navedeni intervju se može pogledati ovde: Tucker Carlson, *Exclusive: Tucker Carlson Interviews Vladimir Putin*, YouTube, February 9, 2024, https://www.youtube.com/watch?v=fOCWBhuDdDo.

da naše istorijske teritorije i nama bliske ljude koji tamo žive upotrebe protiv Rusije. A onima koji bi tako nešto pokušali želim da kažem da će na taj način uništiti sopstvenu zemlju... Ubeđen sam da je istinski suverenitet Ukrajine moguć upravo u partnerstvu s Rusijom. Zajedno smo uvek bili i bićemo višestruko moćniji i uspešniji. Jer smo jedan narod... Rusija nikada nije bila i neće biti „anti-Ukrajina". A šta će Ukrajina biti – to treba da odluče njeni građani".[27] Dakle, ruski predsednik nema problem s teritorijalno celovitom Ukrajinom (bez Krima, koji je prethodno bio anektirao), ali samo ukoliko bi ona bila „istinski suverena", odnosno oslonjena na Rusiju i njeno viđenje da su Rusi i Ukrajinci isti narod. Međutim, ukoliko Ukrajina – odnosno njeno anti-rusko rukovodstvo – želi da bude nezavisna *od Rusije* i prikloni se ruskim zapadnim neprijateljima, onda treba da vrati Rusiji teritorije koje su joj navodno boljševici nepravedno dodelili, a o tome šta će od te dve opcije biti treba da se izjasne sami građani Ukrajine.[28]

Građani, vojska i rukovodstvo Ukrajine, svojim odlučnim otporom ruskoj invaziji, već u ranoj fazi rata izjasnili su se da ne žele da žrtvuju svoju nezavisnost i nacionalni identitet i potčine se Rusiji. Povlačenjem sa kijevskog bojišta u proleće 2022, Putin je signalizirao da odustaje od svog „plana A" nagoveštenog u članku – nametanja Ukrajini „istinskog suvereniteta" u partnerstvu s Rusijom – te prešao na „plan B", a to je oduzimanje Ukrajini „istorijskih ruskih" teritorija koje joj je Lenjin navodno poklonio. Ova promena Putinovog ratnog cilja u Ukrajini od izvornog ka trenutnom, bitan je element odgovora na pitanje šta Putin želi u Ukrajini. Niz autora se slaže da karakter Putinove invazije i retorika koja ju je pratila nedvosmisleno ukazuju na to da je februara 2022. krenuo u rat s namerom da zbaci režim u Kijevu i uspostavi marionetsku vlast koja bi mu dala punu kontrolu nad Ukrajinom.[29] Ono što se, međutim, najčešće gubi iz vida jeste da on nakon

---

[27] Владимир Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев», Президент России, 12 июля 2021 года, http://kremlin.ru/events/president/news/66181.

[28] Nastojeći da abolira Putina od odgovornosti za rat, Miršajmer citira one delove članka koji govore o poštovanju prava Ukrajinaca da stvore sopstvenu državu i o tome da su građani Ukrajine ti koji odlučuju o svojoj zemlji, ali potpuno ignoriše delove koji pozivaju na oduzimanje teritorije. John J. Mearsheimer, "The Causes and Consequences of the Ukraine War", op. cit., 15.

[29] Videti: Serhii Plokhy, "The Russo-Ukrainian War: The Return of History", op. cit., 152–154; Dominic Tierney, "How Putin Tore Up His Playbook for Victory", op. cit., 191; Anne Applebaum, "How the War Will End", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 85–89; Michael Kofman, "The Russia-Ukraine War: Military Operations and Battlefield Dynamics", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 101–102; Elias Gotz and Per Ekman, "Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences", op. cit., 200–201; Jonas J. Driedger, "Risk Acceptance and Offensive War: The Case of Russia under the Putin Regime", *Contemporary Security Policy*, Vol. 44, No. 2, 2023, 215–217; Mikhail Zygar, "War and Punishment: Putin, Zelensky, and the Path to Russia's Invasion of Ukraine", op.

neuspeha da zauzme Kijev nikada to nije ponovo pokušao, iako se njegova vojska u međuvremenu konsolidovala, već se fokusirao na operacije u južnim i istočnim oblastima kojima osporava izvornu pripadnost Ukrajini. Zaključili bismo, dakle, da je Putin nakon rane faze rata definitivno odustao od potčinjavanja cele Ukrajine, najverovatnije pod utiskom, na netačnim obaveštajnim podacima zasnovanog, neispunjenog očekivanja da se ogromna većina ukrajinskog stanovništva nije opredelila za Rusiju i dočekala njenu vojsku „sa cvećem". Njegov prvenstveni cilj sada je teritorijalni – pri čemu još jedino ostaje neizvesno o kojim teritorijama se radi. Mišljenja smo da, iako bi Putin verovatno želeo da zauzme sve „ruskojezične" oblasti koje su se izvorno nalazile istočno i južno od kozačkog Hetmanata (dakle i Odesu, Nikolajev i Harkov), u nemogućnosti da to učini (bili ratom, bilo pregovorima) privremeno bi se mogao zadovoljiti Donjeckom, Luganskom, te delovima Hersonske i Zaporoške oblasti – što nije mnogo više od teritorije koju ruska vojska trenutno drži pod okupacijom.[30]

Tu dolazimo do drugog bitnog pitanja koje se tiče ciljeva. Može se reći da je prelaskom sa primarnog na sekundarni cilj Putin prešao sa *iznude* („od Ukrajine") na *samopomoć* („u Ukrajini") kao oblika ostvarivanja ciljeva prinudom, odnosno upotrebom sile. Dok se pod *iznudom* podrazumeva uticaj na onoga protiv koga se sila primenjuje da prihvati i sprovede volju onog ko primenjuje silu, *samopomoć* znači da onaj ko silu primenjuje sam uzima ono do čega mu je stalo. U tom pravcu vidljivo je da ruska vojska nastoji da okupira tačno one teritorije koje bi želela da anektira, umesto da osvaja teritoriju bilo zbog strateškog značaja za dalje vođenje rata, bilo da bi je koristila kao adut za pregovore. Treće bitno pitanje jeste razlika između stvarnih i proklamovanih ciljeva. Putin je na početku invazije proklamovao kao ciljeve „demilitarizaciju", „denacifikaciju" i zaštitu Donbasa, pri čemu je prilično jasno da je denacifikacija šifra za promenu režima, od koje se, kako smo videli, odustalo. Stvarni ciljevi jesu u praksi važniji od proklamovanih, ali i proklamovani imaju značaj u smislu da će bez njihove realizacije ishod rata javnom mnjenju teško moći da se predstavi kao pobeda. I, dok su

cit., 330–332; Jonathan M. Acuff and Hannah N. Clegg, "How Does This End?: The Ukraine War and the Future of Russia", *Journal of Strategic Security*, Vol. 17, No. 2, 2024, 13. O sukobu primarnog (kontrola nad Ukrajinom) i sekundarnog Putinovog cilja (teritorijalna podela Ukrajine) od 2013. naovamo, kao i prelasku s jednog na drugi u toku aktuelnog rata, govori Lorens Fridman (Lawrence Freedman), s tim što on zaključuje da Putin nikada nije zaboravio primarni cilj, te da trajnog mira u Ukrajini ne može da bude dok je on na vlasti. Videti: Lawrence Freedman, "Strategic Fanaticism: Vladimir Putin and Ukraine", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 55–70.

[30] Zapravo, u pogledu Zaporoške i Hersonske oblasti imao bi osnov da napravi i teritorijalne ustupke, jer delovi koji im administrativno pripadaju, a ruska vojska ih trenutno ne kontroliše (uključujući i gradove Herson i Zaporožje) istorijski nisu bili deo Novorusije koju je Katarina Velika pripojila imperiji u XVIII veku, zbog čega joj Putin odriče pripadnost Ukrajini.

„demilitarizacija" i „denacifikacija" podložne tumačenju, zaštita Donbasa, čije je dve samoproglašene republike (DNR i LNR) Putin uoči rata priznao, a kasnije anektirao u njihovim izvornim granicama, znači i imperativ da ih ruska vojska u celosti okupira kako bi se ispunio minimalan uslov za proglašenje ratne pobede.

Konačno, u pogledu Putinovih ratnih ciljeva treba razlikovati one koji se tiču same Ukrajine, od onoga što ruski predsednik želi da postigne u odnosu na politički Zapad. Prva faza nove ukrajinske krize u proleće 2021. ostavila je utisak kako je pritisak na Ukrajinu gomilanjem trupa na granici za Putina instrumentalan, u službi iznuđivanja ustupaka od Zapada koji se tiču popravljanja mesta Rusije u evropskoj bezbednosnoj arhitekturi.[31] To će se kasnije pokazati kao netačno. Na samitu u Ženevi, juna 2021. godine, predsednik SAD Džozef Bajden napraviće presedan u novijoj istoriji kada u razgovoru s Putinom Rusiju bude nazvao velikom silom, te inicirati neku vrstu „lakog resetovanja" u rusko-američkim odnosima, s idejom da izbegne eskalaciju ka nekoj novoj oružanoj konfrontaciji i odblokira saradnju dveju sila u oblastima gde je ona moguća, ali uz izostavljanje Ukrajine kao teme.[32] Ispostaviće se da to nije bilo dovoljno da zadovolji Putinove apetite, koji su se ticali upravo Ukrajine, te će on, nakon negativnog odgovora Zapada na njegov decembarski ultimatum da dobije pravne garancije da Ukrajina neće postati članica NATO, pokrenuti invaziju. Više autora, međutim, govori o tome kako se Putinovi apetiti ne zaustavljaju na Ukrajini, već je on posmatra kao odskočnu dasku za dalje podrivanje onoga što vidi kao zapadnocentrični međunarodni poredak.[33] Citirati Putinove govore i ruske strateške dokumente koji prozivaju Zapad kao primarni izvor ruskog nezadovoljstva zauzelo bi previše mesta, ali suvislim smatramo i argument da je takva retorika u službi pravdanja javnom mnjenju invazije na Ukrajinu.[34] Sve i kad bismo se složili da Putinovi prioriteti leže na Zapadu, pre nego u Ukrajini, to bi imalo smisla

[31] Videti: Rob Lee, "Russia's Coercive Diplomacy: Why Did Kremlin Mass Its Forces Near Ukraine?", Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, 2021.

[32] „Lako resetovanje" je aluzija na neuspeli pokušaj „resetovanja" rusko-američkih odnosa iz perioda prvog mandata Obamine administracije, u kojoj je Bajden bio potpredsednik. Videti: Vladimir Trapara, "Biden's Approach Towards Russia: A 'Reset Light'?", *Politika nacionalne bezbednosti*, Vol. 12, No. 2. 2021, 115–137.

[33] Roman Backer and Joanna Rak, "Why Did Putin Go Too Far? The Rationality of Vladimir Putin's Decision to Begin a War with Ukraine", *Society Register*, Vol. 6, No. 3, 2022, 65–66; Hal Brands, "The Ukraine War and Global Order", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, op. cit., 3; Anne Applebaum, "How the War Will End", op. cit., 86–91; Andrea Kendall-Taylor, "Putin's Point of No Return", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 225–227.

[34] Videti: Innocent Chiluwa and Jurate Ruzaite, "Analysing the Language of Political Conflict: A Study of War Rhetoric of Vladimir Putin and Volodymyr Zelensky", *Critical Discourse Studies*, April 8, 2024, 8–12.

samo ukoliko bi Putin stavio pod kontrolu čitavu Ukrajinu, a zatim je iskoristio kao odskočnu dasku za dalji geopolitički prodor ka Zapadu – od čega smo videli da je odustao, usredsredivši se na teritorijalne ciljeve.

Usled svega rečenog, teško je nedvosmisleno konstatovati je li Putinova odluka da napadne Ukrajinu bila racionalna ili iracionalna. Njegov prvobitni cilj, ali i potencijalno prioritiziranje ustupaka od Zapada, ukazivao bi na iracionalnost, usled pogrešne procene da bi invazija mogla da bude laka i brza, a zapadni odgovor nedovoljno ujedinjen i odlučan.[35] Međutim, ako imamo u vidu da je Putin imao i „plan B", te naknadno pokazao kapacitet za vođenje rata iznurivanja u službi njegovog ostvarenja, o invaziji se može govoriti i kao o racionalnom potezu. Na racionalnost ukazuje i spremnost ruske strane da pregovara u ranoj fazi rata i čak ponudi značajne ustupke.[36] Nedvosmislen odgovor ne može se dati ni na pitanje je li Putinova invazija Ukrajine deo *status quo* ili revizionističke spoljne politike – ako je, poput Miršajmera, posmatramo kao suprotstavljanje prodoru na istok liberalne hegemonije SAD, onda je *status quo*; ako se fokusiramo na težnju ka potčinjavanju/otimanju teritorije susedne suverene države, a pogotovo ukoliko pretpostavimo postojanje i širih ambicija usmerenih na preoblikovanje evropskog i svetskog poretka, onda je revizionistička. Srećna okolnost je da nam teorija međunarodnih odnosa nudi i treću vrstu politike, koja ujedno relativizuje razlikovanje racionalnih i iracionalnih poteza, a ona je sledeća tema koju razmatramo.

Putinova politika prestiža

Pored politike koja teži očuvanju *status quo*-a, te one koja nastoji da ga izmeni – revizionističke, odnosno po Hansu Morgentauu *imperijalističke* – „treća od osnovnih manifestacija borbe za moć na međunarodnoj sceni" jeste *politika prestiža*. Ona je, prema ovom klasičnom realisti, jednako prisutna među nacijama kao što je želja za prestižom među pojedincima. U obe sfere „želja za socijalnim priznanjem je potentna dinamička snaga koja opredeljuje

[35] Roman Backer and Joanna Rak, "Why Did Putin Go Too Far? The Rationality of Vladimir Putin's Decision to Begin a War with Ukraine", op. cit., 58–59. Taras Kuzio je potencijalnu invaziju i pre njenog otpočinjanja proglasio za iracionalnu: „Ruska vojna agresija protiv Ukrajine dovela bi do najveće krize u odnosima Zapada i Rusije još od Kubanske raketne krize 1962. i imala bi neviđene posledice za Rusiju, Ukrajinu, Evroaziju i Srednjoistočnu Evropu... Ukrajina je velika teritorija... Ukrajina ima jednu od najvećih armija u Evropi. Invazija, a zatim potčinjavanje Ukrajine bili bi praktično nemogući i zahtevali bi mobilizaciju najmanje polovine ruske armije, koja bi se suočila s organizovanim partizanskim otporom u ukrajinskim regionima, a ne s „Malorusima" koji bi ponudili hleb i so ruskim 'oslobodiocima'". Taras Kuzio, "Russian Nationalism and the Russo-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality", op. cit., 16–17.

[36] Videti: Samuel Charap and Sergey Radchenko, "The Talks That Could Have Ended the War in Ukraine", *Foreign Affairs*, April 16, 2024, https://www.foreignaffairs.com/ukraine/talks-could-have-ended-war-ukraine.

društvene odnose i stvara društvene institucije", usled čega je u borbi za opstanak i moć „šta drugi misle o nama jednako važno kao i ono što smo". Svrha politike prestiža je „da na druge nacije ostavi utisak moći koju sopstvena nacija zaista poseduje, ili veruje, ili želi da druge nacije veruju da poseduje", za šta su dva sredstva osnovna: diplomatski ceremonijal u najširem smislu, i prikaz vojne sile.[37] Politika prestiža ima dva moguća cilja: prestiž u službi *status quo* ili imperijalističke politike i, što je u međunarodnim odnosima ređe – osim kod „budalastih egocentrika" koji međunarodnu politiku vide kao arenu u kojoj će demonstrirati ličnu superiornost, odnosno „vlada jednog čoveka, što će reći apsolutnih monarhija i diktatura, koje nastoje da identifikuju ličnu slavu vladara s političkim interesima nacije" – prestiž kao sam sebi cilj. Kada je u funkciji *status quo* ili imperijalističke politike, politika prestiža je „nezamenljivi element racionalne spoljne politike", jer je njena osnovna funkcija da utiče na procene trenutnog i budućeg odnosa snaga.[38] Ona katkad preuveličava sliku moći nacije u odnosu na njenu stvarnu moć, čime postaje politika blefa koja uspeva samo dok odlaže test stvarne moći u praksi, koji će je prozreti.[39] Suprotno, postoji i negativna politika prestiža, koja prikazuje moć manjom no što jeste, a to se katkad dešava zbog neuspele politike prestiža. „Demonstrirati ostatku sveta moć koju jedna nacija zaista poseduje, otkrivajući ni previše ni premalo, zadatak je mudro osmišljene politike prestiža", zaključuje Morgentau.[40]

Pojam blizak prestižu, identifikovan još kod Tukidida kao jedan od pokretača političkog delovanja (uz strah i interes), jeste čast, a nju je u spoljnoj politici uopšte, i modernoj istoriji Rusije posebno, razmatrao Andrej Cigankov. Čast je po njemu „spremnost selfa da sačuva dostojanstvo i svoje pretpostavljene obaveze prema relevantnoj društvenoj zajednici".[41] Unutrašnja čast tiče se procene pojedinca (države) o njegovim obavezama prema zajednici, a spoljna se tiče procena drugih, tj. reputacije koju pojedinac (država) uživa kod drugih: „Kad se nečija reputacija uprlja, potraga za spoljnom čašću može da odvede one koji joj teže ka kompetitivnom ili čak uzajamno destruktivnom ponašanju".[42] U socijalnom konstruktivizmu, koji Cigankov favorizuje u odnosu na različite oblike realizma, „čast je najčešće u srži onoga kako nacija izražava svoje istorijsko iskustvo i formuliše moralnu svrhu u svetskoj politici".[43] Drugi kroz svoje akcije može da utiče

[37] Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1948, 50–51.

[38] Ibid., 55–56.

[39] Ibid., 58–59.

[40] Ibid., 60.

[41] Andrei P. Tsygankov, *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 13.

[42] Ibid., 14.

[43] Ibid., 20.

na self u pravcu ojačavanja ili erodiranja ranijeg značenja časti, proizvodeći nadu i ozlojeđenost, a ova poslednja je najčešće praćena insistiranjem na nezavisnosti u formiranju sopstvenih stavova prema drugima.[44] Koren ruskog „mita o časti" Cigankov vidi u istočnom hrišćanstvu, a njegovu sadržinu u „osobenom konceptu duhovne slobode i ideala jake i socijalno protektivne države sposobne da odbrani svoje podanike od zloupotreba kod kuće i spoljnih pretnji", koji „obezbeđuje državnoj spoljnoj politici osećaj svrhe".[45] Detaljno analizirajući politiku časti u odnosima Rusije i Zapada od cara Aleksandra I do Putina, Cigankov zaključuje da je današnja Rusija pribegla asertivnoj politici kao odgovor na odsustvo zapadnog priznanja njenih „aspiracija na veću nezavisnost u definisanju pravila vojne bezbednosti u Evropi i Evroaziji", te da bi voljnost Zapada da takvo priznanje uputi moglo da proizvede kooperativniji pristup.[46]

Fokusirajući se na hladnoratovski period, Sergej Radčenko ponašanje sovjetskih lidera objašnjava njihovom težnjom ka legitimitetu, odnosno priznanju, pre nego ideologijom, potragom za bezbednošću ili imperijalizmom. Po njemu je Hladni rat bio „istinski globalno nadmetanje Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država za hegelovsko priznanje kao gospodara, ne samo u neporednom fizičkom... već i filozofskom smislu: kao gospodara istorije".[47] Središnja preokupacija svih sovjetskih lidera bila je priznanje visokog mesta njihove države u globalnom poretku, kako od druge supersile (SAD) tako i od međunarodnog komunističkog pokreta, što često nije išlo zajedno, a legitimitet se mogao postići jednako kroz partnerstvo, kao i kroz neprijateljstvo.[48] Radčenko pritom ističe da su na sve hladnoratovske sovjetske lidere uticala lična traumatična iskustva iz Drugog svetskog rata, opredeljujući ih da sovjetska bezbednost i „mesto među velikima i moćnima ovoga sveta" budu zagarantovani.[49] Nakon Hladnog rata pak „toksični nacionalizam zamenio je komunizam kao vrhovni narativ samolegitimacije, ali je potreba za spoljnom legitimacijom kroz priznanje kao velike sile ili velikog neprijatelja ostala nepromenjena".[50] Rusija i danas, zaključuje Radčenko, teži priznanju od SAD za ravnopravnog partnera, ili, ako to ne dobije, za neprijatelja, „samo na osnovu snage uverenja da zaslužuje poseban tretman", te „da može da se suprotstavi Zapadu jer je i u prošlosti to činila, čak i ako je to značilo dolazak na ivicu rata".[51]

---

[44] Ibid., 22.

[45] Ibid., 28.

[46] Ibid., 272–273.

[47] Sergey Radchenko, *To Run the World: The Kremlin's Cold War Bid for Global Power*, Cambridge University Press, Cambridge, 2024, 4–5.

[48] Ibid., 5–7.

[49] Ibid., 2.

[50] Ibid., 10.

[51] Ibid., 14.

Politika prestiža i s njom povezani koncepti časti i legitimiteta/priznanja omogućuju nam da relativizujemo pitanje da li je politika Rusije prema Ukrajini *status quo* ili revizionistički orijentisana. Suština te politike jeste u viđenju ruskih elita da Rusija ne može da igra ulogu nezavisne velike sile ukoliko ne kontroliše Ukrajinu – ako ne u celini, onda makar deo njene teritorije – a s obzirom na istorijski strateški i identitetski značaj koji ova zemlja ima za nju. To objašnjava zašto se Putin nije zadovoljio Bajdenovim deklarativnim priznanjem Rusije za veliku silu, jer je nakon njega izostala praktična potvrda tog priznanja u vidu konkretnih ustupaka u pogledu Ukrajine. Politika Moskve prema Ukrajini je, dakle, pre svega politika prestiža u funkciji potvrde Rusije kao velike sile na međunarodnoj sceni, bez obzira da li težnju ka toj potvrdi posmatramo kao *status quo* ili revizionističku. Sama invazija 2022, međutim, s obzirom na Putinov osnovni motiv da je preduzme u tom obliku i tom trenutku, ukazuje i na politiku prestiža koja je sama sebi cilj, što bi u ovom slučaju bilo nastojanje ruskog predsednika da za sebe obezbedi odgovarajuće mesto u istoriji, nezavisno od toga hoće li njegov potez na duži rok doprineti očuvanju statusa Rusije kao velike sile, ili biti štetan po njega. Time se relativizuje i razlika između racionalnosti i iracionalnosti, jer ona zavisi od toga da li se racionalnost procenjuje iz ugla države, ili njenog vladara. Kod Cigankova, a još više kod Radčenka, možemo da vidimo da je i u ranijoj istoriji bilo ruskih i sovjetskih vladara čija su lična čast i ambicija za priznanjem katkad bili štetni po status države. U toku invazije Ukrajine Putin je, promenom inicijalnih ciljeva (pre toga i pokušajem da pregovorima obezbedi deo onoga što nije uspeo ratom), pokazao fleksibilnost koja doprinosi ostvarenju njegove lične ambicije o mestu u istoriji, ali je neuspeh ruske vojske da porazi Ukrajinu onako kako je prvobitno planirano dugoročno naneo udarac prestižu Rusije kao velike sile. Ona je možda (uz visoku cenu) potvrdila nezavisnost u odnosu na politički Zapad, ali se zato sve češće postavlja pitanje njene zavisnosti prema Kini.[52] Lični – Putinov – karakter tekućeg Rusko-ukrajinskog rata, ciljeva u njemu, te politike prestiža pod koju se on može podvesti, nezaobilazan je činilac u razmatranju mogućnosti za njegovo zaustavljanje i izglede za trajnost eventualno postignutog mira. Ostaje da vidimo kako.

Zaključak: kako do mira u Ukrajini?

Rusko-ukrajinski rat koji u trenutku pisanja besni već skoro tri godine, deo je šireg i dugotrajnijeg rusko-ukrajinskog, kao i rusko-zapadnog sukoba, ali su njegov karakter i tajming lični izbor ruskog predsednika – Vladimira

[52] Videti: Robert Hunter, "The Ukraine Crisis: Why and What Now?", *Survival*, Vol. 64, No. 1, 2022, 19–20; Andrea Kendall-Taylor, "Putin's Point of No Return", op. cit., 230; Trine Flockhart and Elena A. Korosteleva, "War in Ukraine: Putin and the Multi-Ordered World", *Contemporary Security Policy*, Vol. 43, No. 3, 2022, 477–478.

Putina. Ciljevi Rusije u njemu takođe su Putinovi, kao i politika prestiža (časti, legitimiteta/priznanja) u koju se ovaj rat uklapa. Ukoliko nova američka administracija iskreno želi zaustavljanje rata, te ukoliko joj se kijevsko rukovodstvo u tome iskreno pridružuje, oni bi morali da pođu od pitanja šta je potrebno da onaj ko je rat pokrenuo, a to je Putin, prihvati da rat stane. Pošto ne deluje da je promena režima u Moskvi na vidiku, dalji nastavak rata iznurivanja u iščekivanju da Putin padne i umesto njega dođe neko ko bi prihvatio mir koji bi bio povoljniji po Ukrajinu i Zapad od onog koji je trenutno u izgledu, ne može se smatrati racionalnom politikom.[53] Ključna okolnost koja Ukrajini i Zapadu pomaže u postizanju prihvatljivog mira jeste Putinovo odustajanje od prvobitnog cilja kontrole nad čitavom Ukrajinom i usredsređivanje na teritoriju. Ona omogućava Kijevu da, po cenu privremenog odricanja od dela teritorije, sačuva nezavisnost od Rusije, a Zapadu da „krnju" Ukrajinu zadrži u svojoj sferi uticaja. Ali, koja teritorija je u pitanju? Putinov proklamovani cilj „zaštite" Donbasa u njegovim administrativnim granicama, upućuje na to da će primirje jako teško biti postignuto bez povlačenja ukrajinskih trupa iz dela Donbasa koji one trenutno kontrolišu, jer Putin neće moći da ga predstavi kao pobedu. Putinovo fokusiranje na samopomoć u odnosu na iznudu, međutim, govori nam i da, osim što on verovatno neće dati teritoriju koju je zauzeo, neće tražiti ni onu koju nije. To Ukrajini i Zapadu daje osnov za optimizam da će sačuvati teritoriju van Donbasa i dosad okupiranih delova Hersona i Zaporožja, ukoliko budu jasno stavili u izgled Putinu nastavak i jačanje oružanog otpora u slučaju da on tu granicu pređe.

Prioritet koji Putin daje ciljevima u Ukrajini u odnosu na one prema Zapadu, omogućava zapadnim liderima da kompromisom u pogledu Ukrajine ne ugroze širu strategiju obuzdavanja Rusije. Tu, naposletku, dolazimo i do najvažnijeg elementa naše analize – Putinove politike prestiža. Istovremenim prepuštanjem Putinu minimuma koji želi u Ukrajini i pokazivanjem odlučnosti u pogledu nove hladnoratovske konfrontacije s njim na širem planu, Zapad će ruskom predsedniku dati prividni prestiž kome teži – mesto u istoriji kao „okupljača ruskih zemalja" i nekoga ko se suprotstavio zapadnim osvajačima – ali će ujedno uskratiti Rusiji „opipljivije" elemente njenog statusa velike sile i svesti je na ulogu regionalnog igrača i mlađeg partnera moćnije Kine. Imajući u vidu, međutim, da je aktuelni Rusko-ukrajinski rat samo deo šireg i dugotrajnijeg rusko-ukrajinskog sukoba, te da bi neki novi lideri mogli da odbace Putinovo

[53] Stiven Kotkin (Stephen Kotkin) kritikuje Bajdenovu strategiju rata iznurivanja „na neodređeno" u Ukrajini, ali se istovremeno zalaže i za prilično nerealan scenario promene režima u Rusiji podrškom konzervativnim snagama kao rešenje za postizanje što skorijeg mira. Videti: Stephen Kotkin, "Ukraine, Russia, China and the World", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 17–33.

primirje i obnove pokušaj potčinjavanja cele Ukrajine, za postizanje trajnog mira na duži rok paradoksalno će biti neophodna suprotna strategija. Pre nego da teži „dokrajčivanju" Rusije, Zapad bi trebalo da pomogne one snage u Moskvi koje su za obnovu Rusije kao velike sile, ali su spremne da napuste viđenje po kome je kontrola nad Ukrajinom bitna za taj status, čime bi ujedno redefinisale i ruski nacionalni identitet odbacivanjem njegovog imperijalnog karaktera. Ako je za zaustavljanje tekućeg rata bitno razumeti šta Putin zapravo želi u Ukrajini, trajnog prevazilaženja četvorovekovnog rusko-ukrajinskog sukoba ne može da bude bez promene želja ruskih elita u najširem smislu.

Rad je nastao u okviru istraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2025. godine", koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2025. godine (evidencioni broj: 200041).

Bibliografija

Acuff, Jonathan M. and Hannah N. Clegg, "How Does This End?: The Ukraine War and the Future of Russia", *Journal of Strategic Security*, Vol. 17, No. 2, 2024, 1–27.

Applebaum, Anne, "How the War Will End", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 85–95.

Backer, Roman and Joanna Rak, "Why Did Putin Go Too Far? The Rationality of Vladimir Putin's Decision to Begin a War with Ukraine", *Society Register*, Vol. 6, No. 3, 2022, 57–72.

Brands, Hal, "The Ukraine War and Global Order", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 1–14.

Carlson, Tucker, *Exclusive: Tucker Carlson Interviews Vladimir Putin*, YouTube, February 9, 2024, https://www.youtube.com/watch?v=fOCWBhuDdDo.

Charap, Samuel and Sergey Radchenko, "The Talks That Could Have Ended the War in Ukraine", *Foreign Affairs*, April 16 2024, https://www.foreignaffairs.com/ukraine/talks-could-have-ended-war-ukraine.

Chiluwa, Innocent and Jurate Ruzaite, "Analysing the Language of Political Conflict: A Study of War Rhetoric of Vladimir Putin and Volodymyr Zelensky", *Critical Discourse Studies*, April 8, 2024.

D'Anieri, Paul, *Ukraine and Russia: From Civilized Divorce to Uncivil War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019.

Driedger, Jonas J., "Risk Acceptance and Offensive War: The Case of Russia under the Putin Regime", *Contemporary Security Policy*, Vol. 44, No. 2, 2023, 199–225.

Egorov, Georgy and Konstantin Sonin, "Why Did Putin Invade Ukraine? A Theory of Degenerate Autocracy", NBER Working Paper No. 31187, 2023.

Flockhart, Trine and Elena A. Korosteleva, "War in Ukraine: Putin and the Multi-Ordered World", *Contemporary Security Policy*, Vol. 43, No. 3, 2022, 466–481.

Fornusek, Martin, "Zelensky congratulates Trump on US election victory", *The Kyiv Independent*, November 6, 2024, https://kyivindependent.com/zelensky-congratulates/.

Freedman, Lawrence, "Strategic Fanaticism: Vladimir Putin and Ukraine", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 55–70.

Gotz, Elias and Per Ekman, "Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences", *Problems of Post-Communism*, Vol. 71, No. 3, 2024, 193–205.

Hill, Fiona and Clifford G. Gaddy, *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, Brookings Institution, Washington D.C., 2013.

Hoffman, Riley, "READ: Harris-Trump presidential debate transcript", *ABC News*, September 11, 2024, https://abcnews.go.com/Politics/harris-trump-presidential-debate-transcript/story?id=113560542.

Hunter, Robert, "The Ukraine Crisis: Why and What Now?", *Survival*, Vol. 64, No. 1, 2022, 7–28.

Kendall-Taylor, Andrea, "Putin's Point of No Return", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 224–238.

Knott, Eleanor, "Existential Nationalism: Russia's War against Ukraine", *Nations and Nationalism*, Vol. 29, 2023, 45–52.

Kofman, Michael, "The Russia-Ukraine War: Military Operations and Battlefield Dynamics", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 99–120.

Kotkin, Stephen, "Ukraine, Russia, China and the World", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 17–33.

Kuzio, Taras, *Russian Nationalism and the Russo-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality*, Routledge, London and New York, 2022.

Kuzio, Taras, "Why Russia Invaded Ukraine", *Horizons*, No. 21, 2022, 40–50.

Lee, Rob, "Russia's Coercive Diplomacy: Why Did Kremlin Mass Its Forces Near Ukraine?", Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, 2021.

McFaul, Michael, Robert Person, "What Putin Fears Most", *Horizons*, No. 21, 2022, 28–38.

McFaul, Michael and Robert Person, "Why Putin Invaded Ukraine", in: *War in Ukraine: Conflict, Strategy, and the Return of a Fractured World*, Hal Brands (ed.), John Hopkins University Press, Baltimore, 2024, 34–54.

Mearsheimer, John J., "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, September-October 2014, 1–12.

Mearsheimer, John J., "The Causes and Consequences of the Ukraine War", *Horizons*, No. 21, 2022, 12–27.

Mezhuev, Boris V., "Civilizational Indifference: Can Russia Keep Up Cultural Distancing in Relations with Europe?", *Russia in Global Affairs*, Vol. 20, No. 4, 2022, 10–27.

Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1948.

Nye, Joseph S., *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman, New York, 2003 (fourth edition).

Plokhy, Serhii, *Lost Kingdom: A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*, Penguin Books, 2017 (e-book).

Plokhy, Serhii, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*, W. W. Allen Lane, 2023.

Путин, Владимир, «Об историческом единстве русских и украинцев», Президент России, 12 июля 2021 года, http://kremlin.ru/events/president/news/66181.

Radchenko, Sergey, *To Run the World: The Kremlin's Cold War Bid for Global Power*, Cambridge University Press, Cambridge, 2024.

Sakwa, Richard, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, I. B. Taurus, 2014 (e-book).

Soldatkin, Vladimir and Andrew Osborn, "Putin says Russia is ready to compromise with Trump on Ukraine war", *Reuters*, December 19, 2024, https://www.reuters.com/world/europe/putin-says-russia-is-getting-closer-achieving-primary-goals-ukraine-2024-12-19/.

Tierney, Dominic, "How Putin Tore Up His Playbook for Victory", *The Washington Quarterly*, Vol. 46, No. 3, 2023, 185–200.

Trapara, Vladimir, "Biden's Approach Towards Russia: A 'Reset Light'?", *Politika nacionalne bezbednosti*, Vol. 12, No. 2. 2021, 115–137.

Trapara, Vladimir, *Rusija i Ukrajina: poreklo jedne tragedije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2023.

Tsygankov, Andrei P., *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, Rowman and Littlefield Publishers, Inc, Plimouth, 2010.

Tsygankov, Andrei P., *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

"Zelensky suggests 'hot phase' of Ukraine war could end in return for NATO membership if offered – even if seized land isn't returned immediately", *Sky News*, November 29, 2024, https://news.sky.com/story/zelenskyy-suggests-hes-prepared-to-end-ukraine-war-in-return-for-nato-membership-even-if-russia-doesnt-immediately-return-seized-land-13263085.

Zygar, Mikhail, *War and Punishment: Putin, Zelensky, and the Path to Russia's Invasion of Ukraine*, Scribner, New York, 2023 (e-book).